

ÁLMAINK HOSSZÚ NYAKA

Jorge Luis Borges: *Képzelt lények könyve*
Fordította Scholtz László
Helikon, 1988. Curiositas sorozat. 146 oldal,
160 Ft

Nemrégiben megjelent az Usborne kiadótól az ÁLLATOK KÉPESKÖNYVE című kötet a Novotrade gondozásában. Kisfiam, amióta csak megkapta, a párnája alatt tartja, hogy beleleszen elalvás előtt a fürdőszobaajtó fényeinél, ha kicsit babonásabb lennék, azt hihetném, hogy az álmaiba költozhessen a sok csodalény. Amikor a MESEBELI LÉNYEK című fejezetnél meglátta a légi karmok között senyvedő elefántot, rögtön megjegyezte, hogy az nem meselény. Észre sem vette a griffmadarat, „akinek” zsákmányszerző szokásait illusztrálva került csak az elefánt a képre. A fiam persze még nem olvasta Borges könyvét. Nem hallott Sir John Mandeville-ről sem, aki UTAZÁSOK című művében leírta, hogy „a Griffmadár teste nyolcszor nagyobb, mint az oroszláné, s százszor erősebb, mint a sas. ...akkora karmok vannak a lábán, mint egy ökörszarv; a Griff karmaiból egyébként ivókupákat készítenek... a bordáiból pedig íjakat”. Tehát hasonlít. Középkori, olasz bestiárium szerint az ördögöt mintázza, gyakoribb azonban, hogy Krisztus jelképe. Borges idézi Sevillai Izidort, az ETIMOLÓGIÁK-at: „Krisztus oroszlán, mert uralkodik és nagy erejű; sas, mert a feltámadás után felszáll a mennyekbe.”

Nagyon is megértem az Usborne szerkesztőt, hogy egy olyan kötetben, amelyikben külön fejezet foglalkozik a háziállatokkal, önálló részben láttatják a mesebeli lényeket is, hiszen – a kisfiam megjegyzése dacára – a gyerekek, a gyermeki lelkiületű emberek számára, minden állat és élőlény mesés dimenziók képviselője (lehet). Nem véletlen, hogy Borges és munkatársa, Margarita Guerrero, így kezdte az 1957-es kiadáshoz írt előszót: „Először visznek el egy kisgyereket az állatkertbe. Bármelyikünk lehetne ez a gyerek, vagy megfordítva a képletet, mindegyikünk volt már e gyerek, csak elfelejtettük.”

Úgy gondolom, az emberi nem, egész fajtánk volt valamikor, történetünk kezdetén, ez az állatkertbe elvitt gyerek. Konrad Lorenz véleményét osztom, aki pszichés magatartásunkat az állatvilágban elszenvedett veresé-

gek kompenzálásaként látta. Fajtánk önmagunkban hordott gyermekkorához való viszonyunkról, az őszállatkertbe történő becsöppelés maradványairól árulkodnak az ember által teremtett vagy tévesen regisztrált képzelt lények. Felettebb árulkodó mozzanat, hogy Carl Gustav Jungot, a lélek dimenzióinak felkutatásakor, és a képzelt lények viselkedésének szakembereit egyaránt az alkimisták ténykedése és világképe sarkallta módszereik kialakítása során. Hiszen az aranycsinálók az „ARANY” legbensőbb lényegének ismerői voltak, és az elképzelt élőlények megformálása is felfogható aranypróbaként. Minden képzelt lényben közös, hogy szellemünk rétegei közt repülve hagy maga után árnyéknyomokat, és mindegyikük a tudatalattiból tart a gyakorlati gondolkodás tartományára felé. Még a blöffként kreált alakok is otthonát kereső szellemünk rovására elkövetett csínyek.

Egy darabig, olvasás közben, és más szerzőkkel összevetve Borgest, osztályoztam a „képzelt” lényeket. Látomások; irodalmi legendák, távoli világreszek ismeretlen lakói; a reménykedés metaforái – ilyen és hasonló csoportokba sorolva a kedvesnek vagy ijesztőnek előhívott képzeltlényeket, de úgy éreztem, hogy éppen az élvezettől, az azonosulási lehetőség kalandjától fosztom meg magam a címeragasztással. Megfogadtam inkább a szerzők tanácsát, miszerint a KÉPZELT LÉNYEK KÖNYVE nem folyamatos olvasásra készült. Vásároltam egy zacskónyi „Zoo” kekszet, és behúzóda a szoba sarkába, álmodozni kezdtem. Borgesék szerint szerepelhetne könyvükben Hamlet királyfi is (nem beszélve az apja szelleméről – teszem hozzá én), „s az istenséggel egyetemben talán mi magunk is mind benne lehetnénk”. Ha vallomásukat úgy tekintem, mint felhívást táncra, s a képzelt lények egyik „alfajáról” való gondolkodást, akkor meglepetéssel nyugtázom, hogy Franz Kafkától, noha idéznek tőle három jellegzetes, „alfajokat” teremtő írást, nem említik a kötetben AZ ÁTVÁLTOZÁS-t, ami pedig magyarul a képzelt lény „képzéséről” szól, annak végtelen, „befejezett jelenben játszódó” stádiummátról, amikor az az öt elképzelt személyiség fölé kerekedik, durvábban fogalmazva: a belülről terjeszkedő állat túllépi az embert. Kafka írásában látszólag megvalósul az, amit Rabbí Elazar mondott az Enós korában élő emberekről: „Az állították, hogy a ter-

mészelt erői többé nem uralkodhatnak felettük, mert hiszen ők is képesek ugyanazt előidézni, amit a természet erők..." Látszólag, mert idevágóbb Rabi Simon tanítása: „Mind siketek és vakok, mert nem tudják, mennyire tele van a világ furcsa és láthatatlan teremtményekkel, melyek hangját, mozgását sem tudjuk észlelni, mert ha netán megadná a szemnek, hogy lássa őket, az ember megdöbbenne a csodálkozástól, hogyan lehet egyáltalán létezni ebben a világban." Gregor Samsa (és az író) ezeket az erőket hívta elő a novellában, és a gesztus(uk) jelentőségét nem csökkentü az az anekdota, amely szerint Kafka a történetet sör mellettü viccelődés formájában adta elő. Emanuel Swedenborg például azért lett az ördögök és az angyalok beszélgetőtársa, mert megtapasztalta, hogy választott hazájának lakói – az angyalok – igen szűkszávúak. Swedenborgnak az angyalaihoz és ördögeihez fűződő viszonya Borgesék könyvének legszebb példázata. Nála választás kérdése a halál utáni Pokol vagy Mennysország, „valós” világunk és ezek érték- és éleltrendje között teljes az átfedés. Szellemstruktúrája a Bibliával és az általam ismert „szent” könyvekkel felel. Swedenborg szerint „a Mennyben a gazdagok továbbra is gazdagabbak, mint a szegények, hiszen már hozzászoktak a gazdagsághoz. A Mennyben valóságosabbak és bonyolultabbak a tárgyak, a bútorok, a városok, mint a Földön; a színek is változatosabbak és élénkebbek. Az angol származású Angyalok előszeretettel politizálnak; a zsidók ékszerekkel hereshednek; a németek pedig könyveket cipelnek magukkal, s onnan lesik ki a válaszaikat. Minthogy a muzulmánok már megszokták, hogy Mohamedet imádják, teremtt nekik Isten egy Angyalt, aki a Prófétának adja ki magát. A lelki szegények és az aszkéták nem részesedhetnek a paradicsomi örömekben, hisz úgysem érnék fel ésszel". A lelki szegények nem lehetnek boldogok Swedenborg szerint, mint ahogy a tevének sem lehetetlen átjutnia a tú fokán... Fejtégetésében Epikurosz filozófiája keveredik okkultista tanokkal, mindenki annak az életnek a kiteljesedését kapja halálában, amit addig megélt vagy választott. Akkor legmeggyőzőbb, amikor az ördögökről ír: „Nem érzik jól magukat ama pokolbéli vidéken, mely csupa mocsár, sivatag, öserdő, felporzelt falu, bordélyház meg sötét odú, ám a Mennyben még boldogtalanabbak lennének. ...Szépnak hiszik magukat, pedig sokuknak általszerű az arca, vagy épp csak pusztá húscsapat, vagy egyáltalán nincs is arca." Ez a jellemzés a

legtöbb képzelt lényvel kapcsolatban igaz, és legfőképpen e teremtményekhez való viszonyunkra áll, amelynek a lényege: azonosság hiány. Helyünk helyének a keresése folyik, és önmagunk kitapogatása a helyek között. Nem véletlen, hogy a Tudás Fájának gyümölcséből kiharapott kóstoló, a Világ értelmezhetetlen ségének káosza meghatározó tényező a képzeletbeli lények körülírásakor. Ezért lehet közöttük az egyik legfontosabb Lilith (vagy Lilit), a kígyó és asszony, Ábel gyilkosának megfogantatója, aki rávette az Embert, hogy az egésznek tudása helyett a részt akarja tudni, elinduljon a tudatelőtüből a praktikus gondolkozás útvesztői között. Ez pedig már a Minótauros legendája, amelyet Borges és Guerrero kacagató módon interpretál: „Megléhel, az az ötlet, hogy úgy építenek meg egy házat, hogy elévedjen benne az ember, sokkal furább, mint az, hogy egy embernek bikafeje van, ám e két elképzelés így együtt kölcsönösen erősíti egymást, s a labirintus képe összhangban van a Minótauros alakjával. A szörnyűséges házba belelilk szörnyűséges lakója "

Nem marad más számunkra, mint ábrázatunk elrejtése a görbe tükrökben... és az álom. Csodálatos lényekről.

Antal István

AZ ISMERETLEN TÖRTÉNET

Szilágyi Andor. *A világtalan szemtanú*
Kráter, 1990. 248 oldal, 92 Ft

Ez a lassan már túl jól ismert történet, gondolom a regény első elolvasása után, olyan triviális, mint arcom a tükörben, de ugyanolyan kimeríthetetlen is. Másodjára aztán azt gondolom: nem, nem is tükörkép, inkább emlékmű a tegnapról. Amit művé tesz, az még nem emlék, de már nem is aktualitás. Har madszori olvasásra pedig azt gondolom: hiszen ez leginkább színtiszta, zuhatagos, ellenállhatatlan irodalom.

Kicsi-Kopin, a szerecsenfekete, csontgolyószemű árva verklis várja halálát a szárnyas kőoroszlánokkal és furcsa nevű mutatványosokkal benépesült Saint Lasar téren. Ez a halál a